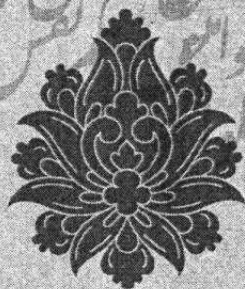

تصحیح و تحشیہ
دیوان میرزا عبد اللہ گرجے اصفہانی
متخلص بہ سرگشتہ (اشتها)

www.ketab.ir

الہہ حریر ساز

سرشناسه: اشتها، عبدالله بن فریدون، ۱۲۴۵ - ۱۲۸۹ ق.

عنوان و نام پدیدآور: تصحیح و تحشیه دیوان میرزا عبدالله گرجی اصفهانی متخلص به سرگشته (اشتها) / نویسنده الهه حریرساز.

مشخصات نشر: اصفهان: ترنم اندیشه، ۱۴۰۰.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۸۶-۱-۷

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۰۰ - ۲۰۳.

موضوع: شعر فارسی - قرن ۱۳ ق.

شناسه افزوده: حریرساز، الهه، ۱۳۶۰ - مصحح

رده بندی کنگره: PIR۷۷۸۶

رده بندی دیویی: ۸۱۵/۵

شماره کتابشناسی ملی: ۷۶۶۹۸۶۳

موضوع: Persian poetry -- 19th century

تصحیح و تحشیه دیوان میرزا عبدالله گرجی اصفهانی متخلص به سرگشته (اشتها)

نویسنده: الهه حریرساز

انتشار: ترنم اندیشه

مدیر مسئول: محمدرضا ملاقلی

مدیر داخلی: فرشته میرفندرسکی

مدیر هنری: نفیسه میرفندرسکی

نوبت چاپ: اول / تابستان ۱۴۰۰

تعداد صفحات: ۲۰۰ صفحه

قطع: وزیری

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۸۳۸۶-۱-۷

تیراز: ۵۰۰ نسخه

بهاء: ۱۲۰/۰۰۰ تومان

مدیر مسئول

۰۹۱۳۱۳۹۳۹۴۶

فهرست مطالب

۹	..... مقدمه
۹	..... شرح احوال میرزا عبدالله گرجی اصفهانی
۱۲	..... اوضاع زمان شاعر
۱۴	..... شعر در دوره بازگشت
۱۵	..... معرفی اثر
۲۱	..... ویژگی های سبکی
۲۱	..... ۱. ویژگی های صرفی و نحوی
۲۵	..... ۲. ویژگی های بلاغی
۳۱	..... ۳. موسیقی شعر
۳۵	..... ۴. ویژگی های کلی
۴۳	..... معرفی نسخ دیوان
۴۸	..... شیوه تصحیح دیوان
۵۷	..... دیوان اصلح الشعرا مرحوم میرزا اشتها غفرله
۱۸۵	..... پیوست ها
۱۹۷	..... منابع و مآخذ

مقدمه

شرح احوال میرزا عبدالله گرجی اصفهانی

میرزا عبدالله گرجی اصفهانی از جمله شاعران دوره قاجار است که ذوق و قریحه شاعری خود را در خدمت اطعمه به کار گرفته است. او که ابتدا «سرگشته» و سپس «اشتها» تخلص می نمود، طبق آنچه در مقدمه کاتب بر نسخه خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی آمده است، در سال ۱۲۴۵ هـ ق در اصفهان بدنیا آمده و در سال ۱۲۸۹ هـ ق بدرود حیات گفته است.

میرزا عبدالله از مادری گرجی متولد شد، پدرش حاجی فریدون از نجیبزادگان گرجستان بوده و در زمان آقا محمدخان قاجار به ایران آمده است.

گفته شده: «شرح احوالش در مقدمه دیوانش که در سال ۱۳۰۶ در اصفهان چاپ شده نوشته شده است.» (معلم حبیب آبادی، ج ۴، بی تا: ۱۲۵۴) و سپس مفاد مقدمه نوشته شده بر دیوان او در سال ۱۳۰۶ را آورده است. میرزا عبدالله گرجی اصفهانی معانی، بیان، منطق و دیگر علوم که مقدمه پروردن و ابزار زینت دادن به شعر است، آموخته بود و در اشعار او صنایع لفظی و معنوی به وفور دیده می شود و این دلیل بر مهارت شاعری اوست.

شاعر که در فقر و تنگدستی به سر می برد، در یکی از حجره های مدرسه چهارباغ اصفهان سکونت داشته است و بوسیله «عتقا» عموی استادجلال الدین همایی و «حاج سیدمحمدعلی جناب اصفهانی» مساعدت می شده است.

«وی مردی بسیار نجیب و فقیر و متعفف و آبرومند بود؛ در یکی از حجره های مدرسه چهارباغ سلطانی با

کمال مسکنت و قناعت و در زاویهٔ خمول و گمنامی به سر می‌برد چنان که در آن ایام که قند یک من شاه یک ریال و نان یک من دوعباسی بود چای با توت خشک می‌خورد و با نان خشک پس مانده قناعت و با هویج گذران می‌کرد و درد دل فقر و گرسنگی و تهی‌دستی خود را گاهی ناچار به وسیله اشعار خود که خطاب به پاره‌ای از اخیار اصفهان همچون عنقا و حاج سید محمد علی جناب اصفهانی که از وضع او آگاهی داشتند اظهار می‌کرد.» (همایی، ۱۳۴۴: ۳۸)

از جمله حوادث دوران زندگی میرزا عبدالله حادثهٔ قحط و مجاعهٔ سال ۱۲۸۸ هـ ق است، در این حادثه «دو ثلث از اهالی اصفهان در گرسنگی مردند.» (همایی، ۱۳۴۴: ۳۹) که شاعر نیز در دیوانش به آن حادثه اشاره کرده است:

عجب از شدت قحطی که کران تا به کران دست شستند ز جان خلق جهان پیر و جوان (ب ۹۷۵)
نیز گوید:

هیچ چیزی نشد ارزان به جز از جلن عزیز
که ز خلقان بخریدند بهای یک نان (ب ۹۹۰)
در جایی دیگر در مورد زندگی و اوضاع زمانه گوید:
گویی که در این شهر یکی اهل حق نیست
با خلق دیگر طاقت و ماک و مرقی نیست (ب ۲۴۸)
بنهاده پلو را همه در پیش پلو خور
یک لقمهٔ نانی به کف مستحق نیست (ب ۲۴۹)

میرزا عبدالله در فن خود دارای ابداع و ابتکار و خلاقیت است. او که از اشعار حافظ و سعدی استقبال نموده، از صنایع ادبی به زیبایی در اشعارش استفاده کرده به طوری که بسیار طبیعی در بطن کلامش جای گرفته است. به نقل از یادداشت‌های عنقا آمده است: «کسی که شعر فهم باشد مقام استادی و صاحب کمالی سرگشته را از روی اشعار فکاهی او خوب درک می‌کند.» (همایی، ۱۳۴۴: ۴۰)

استاد همایی در جای جای مقدمهٔ کتاب خود از لطف و مساعدت‌های عموی خود در حق میرزا عبدالله سخن رانده است: «به پاس محبت‌ها و خدماتی که از عنقا دیده بود در اشعار خود، او را تصریحاً و تلویحاً مکرر ستوده که همه در نسخهٔ خطی اصلی دیوانش موجود است اما خود عنقا بخفض جناح اکثر آن مدایح را عمداً در موقع چاپ حذف کرده است:

چو سفره کم شود از نان و اشتها بسیار
خبر دهید ز حالم جناب عنقا را
یگانه شاعر آزادهٔ سسخن پرور
که زنده کرد ز انعام و مکرمت ما را» (همایی، ۱۳۴۴: ۴۲)